

Lugupeetud peaprokurör, lugupeetud prokurörid, daamid ja härrad!

Mul on hea meel tervitada prokuratuuri üldkogust osavõtjaid. Prokuratuur on olnud Justiitsministeeriumi üks paremaid koostööpartnereid. Me jagame ühte ja sama valitsemisala ja samu eesmärke: seista vastu kuritegevusele, võtta kurjategijad vastutusele ja ennetada uute kuritegude toimepanemist. Need eesmärgid on sõnastatud kuritegevusevastaste prioriteetidena, neid on väljendatud juba konkreetsemalt kriminaalpoliitika arengusuundades ja mitmes muus strateegiadokumendis. Mis on veel olulisem, need eesmärgid on jäädvustatud ja siduvaks tunnistatud ka seaduses. Seadusest tuleb esile ka see, mille poolest prokuratuuri ja kriminaalpoliitikat kavandava ja ellu viiva ministeeriumi ülesanded ja tööväljad erinevad.

Prokuratuuriseadus sätestab, et prokuratuur osaleb kuritegude tõkestamiseks ja avastamiseks vajaliku jälitustegevuse planeerimises, juhhib kohtueelset kriminaalmenetlust, tagades selle seaduslikkuse ja tulemuslikkuse, esindab kohtus riiklikku süüdistust ning täidab muid seadusega prokuratuurile pandud ülesandeid. Prokuratuur on oma seadusest tulenevate ülesannete täitmisel **sõltumatu** ja tegutseb, **lähtudes seadusest** ning nende alusel antud õigusaktidest.

Kriminaalmenetlus Eestis ei saa teatavasti mitte kuidagi minna mööda prokuratuurist. Seega on prokuratuuril ja igal prokuröril võtmeroll selles, et kuriteole saaks igal konkreetsel juhul reageeritud seaduses ettenähtud sanktsiooniga; et kurjategija ei jääks karistuseeta.

Karistamine on samal ajal piiratud ressursi jagamine; see nõuab prokurörit ja ka prokuratuurilt kui oma seadusest tulenevas põhitegevuses sõltumatult institutsioonilt tarka majapidamist. Kuritegevusevastastest prioriteetidest ja karistuse eesmärkidest juhindudes olulisele ja tulemuslikule keskendumist võimaldab seadus oportuuniteedipõhimõtte, tingimisi karistamise ja kitsas mõttes karistusele alternatiivsete kontrolli- ja mõjutusvahendite kaudu. Õigusele vastav õiglus sünnib nende vahendite targa kaalumise ja otstarbeka kasutamise tulemusena.

Ministeerium ei saa siin prokuratuuri rolli omastada ega ka anda juhiseid, millele ja kuidas täpsemini keskenduda. Olen kindlal seisukohal, et ka peaprokuröri poolt menetlust ühtlustavate juhiste andmist ei saa ministeerium sisuliselt nõuda ega ette kirjutada, nagu on viimasel ajal küsimus juba tõstatatud. See oleks lubamatu sekkumine prokuratuuri ja iga prokuröri sõltumatusesse. Seadus näeb ju ette, et prokurör on oma ülesannete täitmisel sõltumatu ning tegutseb ainult seaduse alusel ja oma veendumuse järgi. Seega, kui kriminaalpoliitilisi eesmärke on vaja täpsustada või rõhuasetust muuta, saab ministeerium seda teha üksnes põhi-seaduslikul viisil seaduseelnõude kaudu, mis seadusandja poolt vastuvõtmise korral ongi juhiseks ka prokurörile.

See ei tähenda, et seadusi tuleks alati muuta. Vastupidi, me ei muuda midagi ainult sel põhjusel, et on võimalik muuta. Kuigi seadusandjal on õigus põhiseaduse piires kasvõi kõike muuta ja riigi masinavärk peab seadusandja tahet täitma, tasub muudatusi teha üksnes siis, kui neist tõuseb tegelikku tulu ja need on kaalutletud. Õiguskindlus, ettenähtavus ja stabiilsus on põhiväärtused, millele tuleb poliitika kujundamisel kindlaks jääda.

Üks seaduse muudatus, mille rakendumine toimus möödunud aastal, väärrib eraldi nimetamist. Jutt on niinimetatud **põhiõiguste paketist**, millega kaitsti vahistatute õigusi ja põhiõiguste kaitset läbiotsimistega seoses. Nagu teada, oli see muudatus kompromiss tollases olukorras; võimalikud alternatiivid, mis laual olid, oleksid otsesõnu kahjustanud nii prokuratuuri pädevusi kriminaalmenetluses kui ka sellest järelduvalt Eesti inimeste õiguste kaitstust. Selle muudatuse puhul püüti leida tasakaal ühiskonna kaitseks kohustuslikus korras läbiviidava kriminaalmenetluse ja menetlusele allutatud isikute põhiseaduslike õiguste vahel. Kas see eesmärk pikas perspektiivis saavutati, on praegu vara kinnitada, kuid tahan tähelepanu pöörata nii prokuratuuri kui ka teiste seaduse muudatuse rakendamise seotud asutuste konstruktiivsusele, operatiivsusele ja valmisolekule eelmise aasta hilissuvel, muudatuse jõustumisel. Täna täna eriti kõiki prokuröre, kes sellega seoses erakorralist tööd tegid! Täna on põhiõiguste pakett kuus kuud jõus olnud ja nagu olen juba varasemalt lubanud, ministeerium hindab seaduse rakendumist ja vaatab muuhulgas üle ka kitsaskohad.

Ma kordan: prokuröri on oma tegevuses loominguine ja vastutusrikas roll. Seda, milliseks kujuneb karistuspraktika, võib küll lõppastmes tuletada kohtupraktikast, kuid selleks, et kohtupraktika saaks tekkida, on vajalik prokuröri töö ja loomingu. Mida enam me võtame omaks võistleva kriminaalmenetluse põhimõtteid, seda enam sõltub õiguspraktika kujunemine prokuröri esitatud süüdistusest ja taotletud sanktsioonist. **Õiguspraktika** põhjal tehakse omakorda rahva õigusteadvuses järeldusi selle kohta, kui hästi kaitseb Eesti riik oma inimesi ja ettevõtteid kuritegevuse eest. Ja mis pole vähetähtis – ka need isikud, kellel on kuritegelikud mõtted, mõõdavad neid karistusi ja mõjutusvahendeid, mis neid oodata võivad, kuriteost saadava kasuga võrreldes kui nad oma kavalaid plaane mõlgutavad. Prokuröri vastutus on seega suur.

Eeltoodut arvesse võttes olen väga rahul sellega, et lõpuks oleme jõudmas prokuröri rolli tunnustamisele ka prokuröri **sotsiaalsete tagatiste** osas. Kuigi valitsuse poolt kinnitatavate palganumbrite puhul on olemas oma positiivsed aspekte, näiteks teatud paindlikkus, siis jätab senine korraldus siiski vähemalt soovimatult mulje, nagu maksaks valitsus prokurörile palka. See ei ole nii. Prokurör esindab riiki ja osaleb õigusemõistmise protsessis sõltumatuna valitsusest – seega on ka igati mõistuspärane, et prokuröride palgad sätestatakse

sarnaselt kohtunike omadega võimalikult kõrgetasemelise õigusakti – seadusega, mille muutmise ei sõltu ka formaalselt valitsuse rahulolust või selle puudumisest prokuratuuri tegevusega. Eriti oluline on sellise tagatise olemasolu kontekst, kus valitsus on võtnud suuna igasuguste eripensionide edasiulatuvale kaotamisele. Sotsiaalministeeriumi poolt veetav eripensionite kaotamise eelnõu on praegu just kooskõlastusel – kuigi valitsusel on plaan tulevikus eripensionid kaotada, pean siiski oluliseks, et tänaste prokuröride osas kõrvaldatakse süsteemist ebavõrdsus. Pidades silmas ka eesmärki, et head ja kogunud professionaalid saaksid liikuda õigusala elukutsete vahel, ei tohi tekkida olukord, kus ametikohast hoitakse kinni vaid eripensionide lootuses. Leian, et kui prokurör on juba 25 aastat riiki teeninud, peaks tal olema võimalus liikuda ka muule tööle, ilma hirmuta kaotada eripension.

Avaldan ka heameelt selle üle, et prokuratuuris on ette võetud mitmeid lootustandvaid algatusi ressursside ratsionaalsemaks kasutamiseks. On näha, et prokuratuur on **avatud muutustele** vaatamata sellele, et seni ollakse harjunud asju teistmoodi tegema. Sellised sammud inertsist väljatulemisel väärivad tunnustust. Näiteks tooksin prokuratuuri seatud eesmärgi võtta kasutusele pea täielikult digitaalne menetlus, loobuda eesmärgipäratutest korduvatest allkirjadest ja formularidest ning paberitest üldse, aktiivse osavõtu prokuratuuri infosüsteemi arendamisest, aga ka personali osas ette võetud tulemusele ja asjaajamise ratsionaalsemale korraldamisele sihitud ümberkorraldused.

Ressursside veelgi mõistlikuma kasutamise eesmärgi peegelduseks on prokuratuuri tegevuse statistilised näitajad: tehtud otsuste arv on tõusnud, menetluste jääk on aastaga vähenenud, seega lüheneb ka menetluste pikkus. See on oluline nii menetlusala isikute õiguste kaitse aspektist, aga tähtis ka kannatanutele.

Tervitav ja tunnustustvääriv on ka riigi peaprokuröri enda soov kõigega kursis olla ja saada asjade veel paremaks korraldamiseks sisendit nii oma organisatsioonis kui ka partneritelt, lausa Eesti igas nurgas. Initsiatiivikat, mõistlikku ja hoogsat lähenemist väljendavad peaprokuröri poolt tutvustatud prioriteedid: inimesekesksus, kogukondlikkus, probleemide lahendamisele keskendumine, ajakohasus ja teised.

Prokuratuur on **ühiskonnas rõõmustavalt pildil**, väljendades oma seisukohta nii seadusemuudatuste kui muude kriminaalpoliitiliste algatuste suhtes narkosõltlaste ja alaealiste kohtlemisest Euroopa prokuratuurini, ja mitte üksnes reaktiivselt, vaid ka proaktiivselt.

Eesti Vabariigil seisab käesoleval aastal ees oluline ülesanne juhtida Euroopa Liidu nõukogu. Selle ülesande täitmisesse on aktiivselt kaasatud ka mitmed prokurörid, kellele – ning kogu prokuratuurile – avaldan juba ette tänu valmisoleku ja professionaalse panuse eest. **Eesistumisega** seoses on Eesti Vabariik sõnastanud ka

prioriteetid, millele soovime eriti tähelepanu pöörata. Meie e-riigi maine ning e-kaubanduse ning kuritegevuse alase infovahetuse sisaldumine eesistumise prioriteetide hulgas loob konteksti, et digitaalsete tõenditega ja piiriülese infovahetusega seonduv on olulised. On hea meel tõdeda, et neid prioriteete jagab ka prokuratuur.

Ühised on meie prioriteetid ka **alaealiste** kohtlemisega seoses. Juhin tähelepanu selle valdkonna eelseisvatele muudatustele mitte ainult seaduses, vaid ka kogu alaealiste kohtlemise korralduses. Prokuratuur puutub kokku nii alaealiste õiguserikkujatega kui ka lapsohvritega. On tervitatav prokuröride valmisolek spetsialiseerumiseks ja oskuste arendamiseks selles vallas, millele loodetavasti Justiitsministeeriumi avaldatud alaealiste küsitlemise käsiraamat kaasa aitab.

Üks prokuratuuri prioriteete on kriminaalmenetluse **kannatanusõbralikkuse** arendamine. Sellega seoses informeerin, et Tartu ülikool ja justiitsministeerium viivad pärast mitmeaastast vaheaega taas läbi kuriteoohvrite kaitse ja kohtlemise uuringut eesmärgiga välja selgitada, milline on menetluses osalenud kuriteoohvrite hinnang nende kohtlemisele ning õiguste kaitsele, kuidas täidetakse kuriteoohvrite direktiivi eesmäärke Eestis, millised on praeguse süsteemi tugevused ja mis vajab arendamist. Uuringus küsitakse tagasisidet nii kuriteoohvritelt kui ka nendega kokku puutuvatelt õiguskaitseasutuste esindajatelt. Pärast tulemuste koondamist toimuvad aprillis-mais erinevates Eesti piirkondades fookusgrupid, kus tutvustame küsitlustulemuste valguses praeguse süsteemi tugevusi ja nõrkusi ning arutleme üheskoos lahendusvariantide üle. Usume, et saame kindlad olla prokuröride koostööle!

Kuigi seoses eesistumisega on Justiitsministeeriumi töökava sel aastal riigisiseste menetluste osas kokkuhoidlik, nimetan mõned prokuratuuri tööd puudutavad algatused, mis siiski kavas on. Pea igaühe juures saab tõmmata paralleele prokuratuuri prioriteetidega.

Jätkub **kriminaalmenetluse revisjon**, mille oleme mahukuse tõttu jaotanud etappideks. Esimese etapi väljatöötamiskavatsuse teemadering on üsna konkreetne, tegemist ei ole laiaulatuslike muudatustega. Sellekohane eelnõu peaks ootuspäraselt mõne kuu pärast Riigikokku jõudma.

Kannatanute, aga ka menetluslaste isikute huvides on see, et õigusmõistmine oleks kiire ja kättesaadav. Ma ei poolda seda, et menetluse digitaliseerimine saaks ajendiks kohtumajade sulgemisele. Vastupidi, digitaliseerimine peab vabastama ressursse selleks, et elu saaks jätkuda igas Eesti paigas, ja nähtav õigusemõistmine on osa elust.

Kriminaalmenetluse revisjonil on tihe seos **prokuratuuri infosüsteemi arendamisega**, millega ollakse juba esimesi edusamme teinud. Avaldan lootust, et see

saab toimuma koos Siseministeeriumi valitsemisala infosüsteemide arendamisega, et tagada meie e-riigi mainele vastav, kasutajasõbralik ja ökonoomne digitaalne menetluskeskkond.

Sanktsiooniõiguse valdkonnas on samuti kavas muudatused. Oleme tõdenud, et senine karistuspoliitika korduvalt vägivallatsenud isikute retsidiivsuse vähendamiseks ei ole oodatud vilja kandnud. Olukord, kus kord juba raske vägivallateo eest karistatud isikut karistatakse uue samalaadse teo toimepanemisel üldkasuliku tööga, ei anna edasi sõnumit, et riik kaitseb tõhusalt oma inimesi kalduvuskurjategijate eest. Ja isegi juhul, kui mõistetakse pikaajaline vangistus, ei aita vabastamine ilma jätkuva toe ja järelevalveta kuidagi kaasa sellele, et eksvang ei pöörduks tagasi kuritegelikule teele. Plaanitavad muudatused on peamiselt kahte liiki ja need tasakaalustavad teineteist.

Plaanis on karmistada korduvalt tapjale, raske tervisekahjustuse tekitajale ja vägistajale ettenähtud karistuse määrasid. Kuid selline karistuse karmistamine on viimaks siiski mitte eesmärk, vaid rehabiliteerimise vahend: teiseks kavandatud muudatuseks ongi muuta ka eluaegsest vangistusest vabanemise tingimusi paindlikumaks, nähes ette järkjärgulise õigustatud lootuse nendele kurjategijatele, kes on teinud edusamme enda parandamisel. Praegu seadustatud 30-aastane kohustuslik vangistus enne võimalikku vabanemist on põhjendamatult karm ega anna lootuse võimalust. Kavas on tuua see piir 20 aasta peale ja võimaldada esiteks avavanglasse üleviimist, seejärel vabastamist elektroonilise valvega käitumiskontrolli alla. Kui selgub, et ühiskondlike reeglite ja kontrollinõuete järgimine käib vabanenule üle jõu, saab tagasi pöörduda vangistuskaristuse täideviimise juurde. Karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamine peab ka tähtajaliste vangistuste korral muutuma laialdasemalt kohaldatavaks mõjutusvahendiks, mis toetab isiku jätkuvat rehabiliteerumist ja taasühiskonnastamist. Ning ka vangistuses olemine peaks üha enam olema ettevalmistus õiguskuulekaks ja väärlikaks eluks vabaduses.

Oleme hea meelega teadlikud sellest, et ka kriminaaltulu avastamine ja konfiskeerimine on jätkuvalt üheks prokuratuuri prioriteediks. Kriminaalse tulu peitmiseks võidakse kuritarvitada **juriidilise isiku** vormi. Selleks oleme otsinud lahendusi juriidiliste isikute karistusõigusliku vastutuse kitsaskohtadele, mis on võimaldanud vastutusest mööda hiilida ja kuriteoga saadud kriminaalse tuluga puhtalt pääseda.

Selleks, et need head kavatsused, eelseisvad ülesanded ja väljakutsed tulemuslikult aitaksid vähendada ja ennetada kuritegevust, soovin prokuratuurile indu ja vastupidavust. Ma julgustan prokuröre olema iseseisvad ja julged seaduse rakendamisel, et Eesti inimeste turvatunne võiks ühemõtteliselt kasvada.

Aitäh!